Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

БЕЛАРУСКІ ЗВОН

Радыкальная часапісь, выходзіць 4 разы ў месяц

Цана асобнага нумару 15 гр.

Адрэс Рэдакцыі і Адміністрацыі Вільня, Востраброамская 9.

Прыймо інтэрэсантаў ад 10 да 2 г. што-дня, апрача сьвятаў і нядзель.

ПАДПІСКА з дастаўкай да хаты: на 1 год 4 зл 50, за паўгоду 2 зл. 40, за 3 месяцы 1 зл. 30, за 1 месяц — 50 гр.

Год II. | Вільня, 18 сакавіка 1932 г. | № 10 (35)

Популярна-навуковыя лекцыі

ладжаныя Лекцыйнай Камісіяй Беларуск. Навук. Таварыства.

Праграма на месяц САКАВІК:

У нядзелю, 20 сакавіка — лекцыя М. ЧАРНЭЦКАГА на тэму: „Костусь Каліноускі“.

Лекцыя чытаецца ў салі Віленскае Беларускае Гімназіі (ВОСТРАБРАМСКАЯ 9).

Пачатак у 4 гадз. вечара —) (— Уваход вольны і бясплатны.

Ад Адміністрацыі „Бел. Звону“.

Гэтым паведамляем нашых падпішчыкаў, што яны могуць перасылаць належныя нам грошы за газэту гэтакім спосабам: 1) купіць на пошце блянк для перакazу на рахунак П. К. О., які каштуе толькі 5 гр., 2) запоўніць яго, як належа, упісаўшы адрас беларускае кнігарні Ул. Манкевіча (Księgarnia Białoruska Wł. Mankiewicza, Wilno, Ostrobramska 1) і нумар конта 61991, 3) на адвароце часткі бляку „dla adresata“ напісаць: „За газэту“— і 4) бясплатна здаць разам з бляккам пасыланую суму на пошце.

Наша зброя.

Будучыня—гэта моладзь. Якой яна будзе ўзгадавана старэйшым пакаленьнем, такім будзе грамадзянства ў будучыні.

Гэта—справа зусім ясная, бясспрэчная. І памыляюцца вельмі тыя, хто думае, быццам засеянае ў маладыя гады ў душы падрастаючага пакаленьня зярняты могуць так лёгка заглохнуць, ня даць плёну. Ведама, кожнае пакаленьне ўносіць у жыцьцё грамадзянства і нешта сваё, новае: інакш не магло-б быць ніякага поступу. Але гэнае *новае*—вельмі нязначнае, раўнуючы з тэй *старой спадчынай*, каторую моладзь атрымлівае ад папярэдняга пакаленьня.

Нас, беларусаў, вельмі цікавіць пытаньне ня толькі аб нашай уласнай моладзі, але і аб моладзі *польскай*. Гэта-ж—тое грамадзянства, якое ў недалёкай будучыні возьме ў свае рукі кіраўніцтва ўсім жыцьцём Польскае Рэспублікі, з якой доля зьвязала й нас. Гэта — тое грамадзянства будучыні, ад ідэйнага становішча каторага будзе ў значнай меры залежаць і наш лёс. — Дык ня можам заплюшчаваць вачэй на тое, што сяньня дзеецца сярод польскае моладзі, на тое, чым яна корміцца ў сваім духовым—ідэйным жыцьці.

Толькі-што адбытыя выбары ўраду студэнцкае арганізацыі ў Віленскім Унівэрсытэце п. н. „Братняя Помач“ даюць багаты матэрыял дзеля пазнаньня настрояў і ідэйных імкненьняў польскае моладзі. І трэба сказаць, што для нас гэтыя настроі ня суляць у будучыні ніякое зьмены на лепшае.

На выбарах перамагла *нацыяналістычная—эндэцкая моладзь.* Тая моладзь, каторая йдзе пад павадырствам найбольш ярых беларусаедаў — з Дмоўскім на чале. Тая моладзь, якая корміцца „духовай“ і „ідэйнай“ стравай, дараванай на страніцах газэты „Dziennik Wileński“, рэдагаванай „ведамым“ Іоганам Обстам...

А з гэтага—вывад: дух нацыяналізму, якім прасякнута было ўсё польскае грамадзянства ў пераломным мамэньце гісторыі польскага народу — мамэньце здабываньня незалежнага дзяржаўнага быту, ня толькі ня выветрыўся з станьнем нармальных варункаў вольнага будаўніцтва адроджанае дзяржавы, але—стаўся сталай, нязьменнай рысай і новага пакаленьня, каторае йдзе на зьмену старога. І паляпшэньня адносінаў да беларусаў і іншых „інародцаў“ (панова-му: „меншасьцяў“) спадзявацца і ў будучыні—нельга.

І згэтуль — навука для нас: *чым чарней выглядае будучыня, тым мацнейшымі мусім быць мы самі,* каб не загінуць, ня быць сьцертымі з аблічча зямлі. Дык—цясьней сьціскайце вашы рады, беларусы, і супольным, дружным высілкам куйце зброю дзеля нацыянальнае самаабароны!

А зброя ў нас—толькі адна: *нацыянальнае ўсьведамленьне шырокіх масаў і тварэньне нацыяльных культурных цэннасьцяў,* якіх ніхто і нішто зьнішчыць ня здолее.

У гэтым—наша надзея на перамогу

Вайна Японіі з Кітаем.

Ваенная акцыя ў Кітаі ня спынілася.

Ня гледзячы на націск з боку Лігі дый прыняцьце яе рэзолюцыі Японіяй і Кітаем, ваенная дзеяльнасьць з абодвух бакоў на шанхайскім фроньце ня спынілася. Як Кітай, так сама і Японія падвозяць на фронт новыя войскі. Такім чынам робіцца—„ў часьць Лігі нацыяў“ — толькі нейкая перадышка, якая выкарыстоўваецца абедзьмюма старанамі—для ўзмацненьня іх сілаў. Японія мабілізуе 6 новых дывізіяў, а Кітайцы падрыхтавалі новую стотысячную армію.

Ясна, што павінна наступіць завастрэньне ваеннай акцыі—аж да нейкага рашучага рэзультату...

Што гэта так, гэта сьцьвярджаюць і тыя вялізарныя транспорты ўсялякай амуніцыі, якія ўсьцяж ідуць з Эўропы і Амэрыкі пад Шанхай—для абедзьвюх ваюючых арміяў — навет ужо пасьля прыняцьця Лігай Нацыяў яе рэзалюцыі. Француская прэса падлічае, колькі гэтых транспортаў выходзіць з нямецкіх, англійскіх і італьянскіх партоў, маўчыць толькі аб францускіх... Асабліва чынным быццам зьяўляецца гамбурскі порт, праз які аднак-жа йдуць транспоры ня толькі нямецкія, але і чэха-славацкія. Вялікія дзяржавы падвойна заінтэрэсаваны ў тым, каб вайна цягнулася чым больш. Яны-ж, як канкурэнты Японіі, жадаюць яе вычарпаньня і аслабленьня, а як гандляры—багацеюць ад продажы ўсялякай амуніцыі абедзьвюм ваюючым дзяржавам.

Новы японскі ультыматум.

Галоўны камандзір японскай арміі пад Шанхаем выслаў Кітаю новы ультыматум, які трэбуе, каб кітайскія войскі адыйшлі ад Шанхаю ўжо аж на 65 кілёмэтраў. У разе неспаўненьня гэтага загаду—японцы маюць распачаць новае наступленьне.

Чанг-Кай-Шэк — ваенны дыктатар Кітаю.

Паводле чутак, ведамы пераможца ў вайне за Шанхай 1927 г. Чанг-Кай-Шэк назначаны ваенным дыктатарам усяго Кітаю і галоўным камандзірам усіх абаронных сілаў у вайне з Японіяй. Гэтае назначэньне—новы доказ поўнага паразуменьня і аб'яднаньня абодвух кітайскіх урадаў: нанкінскага і кантонскага („чырванейшага“). Як відаць, Кітайскі народ мае цьвёрдую волю бараніць свае правы і сваю волю даканца. Дык канца вайны пакуль-што яшчэ ня відаць.

„Карацельная выправа ў Манчжурыю“.

Кітайскі ўрад афіцыяльна заявіў, што не прызнае ніякай „незалежнай Манчжурыі“ дый што ў красавіку распачне паход на Манчжурыю, каб пакараць тых здраднікаў, каторыя паддаліся Японіі дый адарвалі край ад Кітаю.

Японскі прэм'ер на гэта адказаў, што гэтая заява кітайскага ўраду можа выклікаць новыя комплікацыі, бо-ж Японія ніколі не дапусьціць да новага выбуху хатняй вайны ў Манчжурыі.

СССР ня прызнае „незалежнай“ Манчжурыі.

Урад СССР пастанавіў ня прызнаць невастворанай Японіяй „Манчжурскай Рэспублікі“...

Мілюкоў аб учасьці расейскіх эмігрантаў у вайне на старане Японіі.

Ведамы правадыр радыкальна дэмакратычнага крыла расейскай эміграцыі, былы міністар замежных спраў рэвалюцыйна-дэмакратычнай Расеі, Мілюкоў зрабіў публічны даклад у Парыжу, на якім разважаў, якое становішча павінна заняць расейская эміграцыя ў магчымай вайне Японіі з бальшавіцкай Расеяй. Даклад выклікаў сэнсацыю і абу-

рэньне ў большай — абсолютна непрымірымай—частцы эміграцыі. Мілюкоў з нябывалай яшчэ у эміграцыі сьмеласьцяй заявіў, што ў такой вайне, дзе бальшавіцкая ўлада будзе бараніць тэрыторыю і інтарэсы Расеі, эміграцыя павінна выразна стаць на старану Масквы і ўсім, чым можа, падтрымаць навет „чырвоны“ яе ўрад. Інакш — расейская эміграцыя, казаў ён, толькі як дурная, дапаможа Японіі — паводле японскае пагаворкі — „прадаваць сабачае мяса, прыставіўшы да яго баранаву галаву“ (эміграцыі).

На рубам пастаўленае пытаньне, што ён лічыць горшым для Расеі: ці страту вялікага абшару зямлі на Далёкім Усходзе, ці далейшыя мукі расейскага народу пад ярмом бальшавікоў, Мілюкоў бяз хістаньня адказаў, што—„няма для народу вялікшай бяды, як страта яго тэрыторыі; мукі свае народ сам толькі й можа і павінен спыніць“...

Жыцьцё Польшчы.

Марш. Пілсудскі ня хоча быць міністрам?

Санацыйная газэта „Кур. Поранны“ падала сэнсацыйную вестку, быццам марш. Пілсудскі пры ад‘езьдзе сваім у Эгіпет заявіў, што мяніцца пакінуць становішча сябры ўраду—пры перабудове габінэту, якая, як кажуць у палітычных колах у Варшаве, мае адбыцца ў бліжэйшым часе — перад Вялікаднем.

Новыя законапраекты ў Сойме.

Скончыўшы працу над бюджэтам, Сойм заняўся разглядам даўгога раду ўрадавых законапраектаў, якія прымаюцца з нячуванай шпаркасьцяй. Так, на паседжаньні 7-га сакавіка Сойм прыняў 16 законапраектаў, сярод якіх большасьць — вельмі важныя. Прыкладам — закон аб павялічэньні да трох працэнтаў судовых аплатаў і спагоне іх згары бяз вынятку, ці судовая справа спорная, ці бясспорная; закон аб завастрэньні караў за парушэньне скарбовых правілаў; закон аб новай дзяржаўнай манаполіі—тытунёвай, які выключае гэтую галіну дзяржаўнай гаспадаркі з-пад бюджэтнага кантролю парляманту.

Пададзены ўрадам у Сойм яшчэ шмат законапраектаў, як напр.: аб зьмяншэньні засілкаў (дапамогі) для безработных, аб скарачэньні адпачынкавых адпускоў работнікам, аб скасаваньні так-зван. „англійскай суботы“ (карацейшага дня працы ў суботу).

Гэтыя апошнія праекты ўраду выклікалі вялікае хваляваньне сярод работніцкай апазіцыі—у Сойме і на мясцох. Была распачата шырокая агітацыя сярод работнікаў за аднадзёвую забастоўку пратэсту проці гэтых законаў. Сам міністар працы і соцыяльнай апекі прызнаў, рэфэруючы свае праекты, што законы гэтыя будуць „балюча адчуты“ работнікамі і безработнымі... За тое—іншая група законапраектаў, датычачых паляпшэньня ды пашырэньня соцыяльнай апекі і страхоўкі, павінна, паводле слоў міністра, „прывязаць работніцкую клясу мацней да дзяржавы“...

Забастоўка пратэсту.

Абвешчаная партыяй ППС на 16 сакавіка аднадзёўная забастоўка дзеля выяўленьня пратэсту проці новых урадавых законаў аб соцыяльным забясьпечаньні працоўных ахапіла пераважна фабрычных і капальняных работнікаў. Чыгункі да забастоўкі не далучыліся. Таксама і мястовыя працаўнікі пастанавілі не баставаць, і толькі ў Львове і некаторых іншых местах баставалі трамваі і аўтабусы.

Не абышлося бяз крывавых ахвяр. У Кракаве ў часе разгону паліцыяй дэманстрантаў, аказаўшых чынны апор, забіты адзін работнік і ранены камянямі некалькі паліцыянтаў. У Жыўцы вялізарная таўпа пачала штурмаваць староства. У выніку стычкі з паліцыяй ранены 3 паліцыянты. Ад залпу паліцыі ў таўпу забіты 1 раб., цяжка ранены 1 і лягчэй 3.

У Вільні баставалі толькі фабрычныя работнікі, частка друкарняў і інш. Жыдоўскія газэты ня вышлі.

Прамова прэм‘ера Прыстора.

У Сойме—у часе дыскусіі над праектам закону аб новых законадаўчых паўнамоцтвах для выканаўчае ўлады, — прэм‘ер Прыстор сказаў прамову у абарону ўрадавага праекту, у якой паміж іншым заявіў, што крызіс яшчэ ўсьцяж шалее ў Польшчы. Прэм‘ер моцна атакаваў аб‘яднаных прамыслоўцаў розных найпатрэбнейшых прадуктаў, якія, ня гледзячы на спадак цэнаў на збожжа, жыўнасьць, а таму й на работніцкую працу, трымаюць на даўнейшым роўні цэны на свае вырабы.

Мы адзначылі ў свой час вострую прамову з лавак урадавай партыі проці гэтых найбуйнейшых прамыслоўцаў, з якіх шмат хто ўваходзіць аднак-жа ў той-жа ўрадавы блёк. Дык пасьля такое рашучае прамовы самога галавы ўраду трэба спадзявацца гэтак важнага для сялянства зьніжэньня цэнаў на соль, газу, цукер, жалеза, вугальле і інш.

Трэба, аднак-жа, адзначыць, што высокія цэны на некаторыя з гэтых тавараў першай патрэбы падтрымлівае сам урад — сваімі манаполіямі і дзяржаўнымі прадпрыемствамі. Дык урад павінен ня толькі змусіць буйных прамыслоўцаў да зьніжэньня цэнаў, але і даць сам прыклад у гэтым.

Забастоўка ў Дамброўскім раёне.

Забастоўка ў Дамброўскім вугальным раёне, ахапіўшая каля 10.000 работнікаў спынена пастановай арганізатараў яе, не дасягшы пастаўленае мэты.

Ці магчыма паразуменьне паміж Літвой і Польшчай?

У зьвязку з вострым конфліктам паміж Нямеччынай і Літвой — з прычыны Клайпеды,—у Літве, як піша польская і літоўская прэса, насьпявае магчымасьць паразуменьня з Польшчай.

У Літве быццам ідзе змаганьне паміж прыхільнікамі Польшчы і немцафіламі. Польская дыплёматыя, ведама-ж, хоча выкарыстаць мамэнт у мэтах збліжэньня з Літвой. У сувязі з гэтым ведамы польскі дзеяч Аляксандар Ледніцкі едзе ў Коўну; едзе ізноў туды і эндэцкі публіцыст Ад. Новачыньскі.

З другога боку — і літоўскі ўрад прыслаў у Вільню самога сэкрэтара ўрадавай партыі Растыкіса, які прабыў тутака даўжэйшы час.

Аднак, польская прэса мала верыць у шчырасьць полёнофільскага курсу літоўскага ўраду, разглядаючы ўсю яго акцыю, як дыплёматычны націск на Нямеччыну — шляхам пагрозы збліжэньня з Польшчай...

Бацькі!
Навучайце дзяцей вашых чытаць і пісаць пабеларуску!

„Скарастрэльная філёлёгія“.

(*Яшчэ у справе граматычных „дэкрэтаў“ д-ра Я. Станкевіча*).

I.

Полеміка, якая ўзгарэлася паміж гр. А. Н. і д-р. Я. Станкевічам на страніцах „Беларускага Звону“ і „Нёмна“, павінна зьвярнуць на сябе ўвагу усяго нашага грамадзянства. Запраўды-ж — „бой“ паміж абыдвума праціўнікамі ідзе не аб нейкую драбніцу: абодва бароняць адзін ад аднаго жывую родную мову, якая зьяўляецца найдаражэйшым скарбам для кожнага народу. Пільнаваць ды ўзбагачываць гэты скарб—у асабліва цяжкіх варунках нашага культурна-нацыянальнага жыцьця—гэта ёсьць першая і галоўная задача нашага асьвечанага грамадзянства. Дык закід у „анархізаваньні нашае мовы“, якая зьяўляецца якраз першым і галоўным шляхам і варункам духовага ўзросту і лучэньня паасобных адзінак у грамадзянства, у нацыю,—закід у сьпіханьні тых, хто прайшоў нашую школу, „у стан паўторнае бязграматнасьці“,—зьяўляецца хіба-ж найбольш цяжкім з усіх тых закідаў, якія можна зрабіць дзеячу, якога спэцыяльнай функцыяй у нашым бедным культурай грамадзянстве мае быць якраз веда нашае мовы і праца над яе ўдасканаленьнем.

Абодвы гэтыя закіды набіраюць тым большай цяжкасьці, што д-р. Я. Станкевіч зьяўляецца на нашым Беларускім Захадзе блізу адзіным спэцыялістам-моваведам. Ён—доктар філёлёгіі Пражскага Унівэрсытэту *). Ён выкладае беларускую мову ў Варшаўскім і Віленскім ун-тах, а таксама ў Віл. Прав. Духоўн. Сэмінарыі. Ён ужо некалькі гадоў выдае—з дапамогі міністэрства асьветы—спэцыяльны беларускі часапіс „Родная мова“, ў якім ён сам—і рэдактар, і адзіны супрацоўнік. У гэтым часапісе ён надрукаваў цэлы рад сваіх працаў, у якіх — з вышыні сваей доктарскай ступені—„зьнішчаючы“ крытыкуе „самога“ Б. Тарашкевіча, пераглядаючы і рэформуючы наскрозь блізу ўсю яго граматыку...

Дык цяжкі закід, кінуты гр. А. Н. у твар так шырака ангажаванага „аўтарытэту“, б‘е, зразумела ж,—праз галаву гр. Станкевіча значна далей за гэту бліжэйшую мэту... З другога боку — выступленьне проці такога, здавалася бы, навукова-азброенага да зубоў спэцыяліста-моваведа з боку гр. А. Н., які спэцыялістам такім не зьяўляецца, павінна было б скончыцца для апошняга поўным і ганебным разгромам... У кожным разе — ў першым сваім баявым выступленьні ў агульнай прэсе перад шырокай аўдыторыяй такі высокі аўтарытэт меў магчымасьць і павінен быў у поўнасьці паказаць усяму нашаму грамадзянству, як і далей—усім тым, пералічаным вышэй, высокім установам, каторыя ўсьцяж абдараюць яго сваім даверам, як спэцыяліста,—сваю бясспрэчную вартасьць моваведа, апраўдаць свае правы і прэтэнсіі на ролю рэформатара, амаль не дыктатара ў галіне беларускае мовы.

У сваім адказе гр-ну А. Н. д-р Я. Станкевіч запраўды-ж нешта паказаў—і паказаў бясспрэчна... Скромны аўтар гэтых радкоў і хоча тутака — паказаць і памагчы разгледзіць добра нашаму грамадзянству, дый мо‘ і самому д-ру філёлёгіі Я. Станкевічу, што іменна паказаў ён, д-р Станкевіч, у сваім адказе... А тады высьветліцца само сабой, ці мае ён якую падставу закідаць гр-ну А. Н. адсутнасьць добрай волі ў яго крытыцы.

———

Мы возьмем тут толькі пару прыкладаў, пару яго „вынаходак“, „досьледаў“, „правілаў“—з яго, як ён кажа, „адзінае граматыкі“ і на іх пакажам запраўдную навуковую вартасьць таго ўмысловага апарату й тых досьледчых мэтадаў, з якімі д-р Станкевіч падыходзіць да працы, а значыць—і запраўдную цэннасьць тых практычных вывадаў—граматычных правілаў, якія ён з такой пэўнасьцю сябе і сваей „навуковасьці“ выдае, як „дэкрэты“—усім да ведама і выкананьня.

„У беларускім языццэ (?),—піша ён на ст. 78 „Нёмана“,—ё двоякія хвормы (?) прыр. ступені—на -шы й на -ейшы. Б. Тарашкевіч на бал. 87 сваей граматыкі выд. 1928 г. прыводзе абедзьве хвормы, але ня кажа—мо‘ ня ведае (!), калі каторая ўжываецца. Але я дасьледаваў і знайшоў (!)*), што хвормы прыр. ст. -ейшы маюць прыкметы, у каторых перад канчаткам ё „н“ з папярэднім сугукам альбо (?) з ў, й (роўны—раўнейшы, дурны—дурнейшы); гэтую-ж хворму маюць прыкметы, у каторых перад канчаткам ё болей двух сугукаў (борзды—барждзейшы, быстры—быстрэйшы); а ўсе іншыя маюць -шы (малады—малодшы, дужшы, бліжшы і г. д.). З гэтым

*) Трэба дадаць, што так гучна называюцца ў Чэха-Славакіі—старым аўстрыяцкім звычаем—усе скончыўшыя унівэрсытэт. У былой Расеі такіх „дактароў“ пладзілася штогодна па некалькі тысячаў. Але з іх ліку найвышэйшую навуковую ступень доктара ў тэй ці іншай галіне (апроч мэдыцыны) здабывалі толькі лічаныя адзінкі, дый часта толькі ў канцы даўгалетняй, прызнанай ужо цэлым сьветам навуковай працы.

*) Курсыў усюды наш.

З усяго сьвету.

Канфэрэнцыя ў справе разбраеньня.

Канфэрэнцыя ў справе разбраеньня закончыла агульную дыскусію, пасьля чаго даручыла дэлегату Чэха-Славакіі мін. Бэнэшу зрабіць даклад аб агульным пляне працаў канфэрэнцыі. Для разгляду прынятага агульнай камісіяй пляну была створана вузейшая камісія, ў якую ўвайшлі, апроч прэзыдыуму, аўтары ўсіх канкрэтных прапазыцыяў, якія дакладчык Бэнэш павінен быў згуртаваць дый узгодніць у сваім дакладзе.

Выбары прэзыдэнта ў Нямеччыне.

13 сакавіка адбыліся ў Нямеччыне выбары прэзыдэнта рэспублікі.

Прэзыдэнт выбіраецца ў Нямеччыне спэцыяльным ўсенародным галасаваньнем (ня так, як у Польшчы, дзе выбірае Сойм і Сэнат разам).

Рэзультаты выбараў такія: Гіндэнбург (сучасны прэзыдэнт) атрымаў 18 мільён. 660 тысяч. галасоў; Гітлер, правадыр фашыстаў, 11 326 000; Тэльман, кандыдат камуністаў, — 4,970,400 і Дюстэрбэрг, кандыдат нацыяналістаў-манархістаў,—2,560,000.

Паводле нямецкай канстытуцыі дзеля важнасьці выбару патрэбна абсалютная большасьць галасоў (ня менш жаловы плюс 1). Такім чынам на выбарах ня выбраны ніхто. Гіндэнбургу не хапіла толькі каля паўтараста тысяч галасоў. Дык—паводле канстытуцыі—праз 4 тыдні (10 красавіка) адбудуцца паўторныя выбары, якія, пэўне-ж, дадуць абсалютную большасьць Гіндэнбургу.

Выбарныя лічбы—нязвычайна цікаўныя. Насамперш яны паказываюць на задзіўляюча шпаркі ўзрост партыі Гітлера: на апошніх парляманцкіх выбарах яна атрымала толькі 6,4 мільён. галасоў, цяпер—блізу падвоіла гэту лічбу. Характэрна, што, ня гледзячы на шалеючае ў Нямеччыне безрабоцьце, (звыш 6 мільён. безработных!), камуністы вельмі мала павялічылі лічбу сваіх галасоў. Але найбольш характэрным зьявішчам было тое, што соцыял-дэмакраты ўсе, як адзін, галасавалі за Гіндэнбурга, слушна кіруючыся палітычным розумам, бо-ж выбіраючы гэтак паміж ім і Гітлерам.

Безрабоцьце ў Нямеччыне.

Паводле апошніх даных лічба безработных у Нямеччыне дайшла да 6 мільён. 128 тысяч.

Замах на радцу нямецкага пасольства ў Маскве.

Вялікую сэнсацыю выклікае дагэтуль зроблены нядаўна замах на радцу нямецкага пасольства ў Маскве Твардоўскага. Зрабіў яго нейкі Штэрн. Замах выклікаў вялікую трывогу сярод немцаў у СССР, а так сама—дыплёматычную перапіску паміж Бэрлінам і Масквой. Радавы ўрад тлумачыць замах—то ўмысловай хваробай замахоўца, то—сувязяй яго з замежнымі проці-бальшавіцкімі арганізацыямі і нейкімі грамадзянамі Польшчы. Некаторыя ставяць замах у сувязь з пагаршаўшымися ў апошні час—пасьля радава-польскага трактату аб узаемным ненападаньні — радава-нямецкімі адносінамі. Прыпамінаюць пра забойства нямецкага пасла гр. Мірбаха ў Маскве ў 1918 г. Ёсьць падставы думаць, што замахоўца меў на мэце забіць самога нямецкага пасла фон Дыркэзна, але памыліўся адносна аўтамабілю.

Пазыка для Чэха-Славакіі.

Францускі парлямант зацьвярдзіў для Чэха-Славакіі вялізарную пазыку ў суме 600 мільёнаў франкаў. Такая асаблівая прыязьнь Францускага ўраду да Чэха-Славакіі тлумачыцца ўчастцы тым, што Чэха-Славакія мае быць — па думцы Францыі — галоўным чыньнікам у праектаваным францускім урадам так-званым „Прыдунайскім блёку" дзяржаваў, ускрашаючым гаспадарча былую Аўстра-Вэнгрыю. Як пішуць газэты, думку аб гэткім блёку падсунуў Францыі чэхаславацкі ўрад.

Паўстаньне ў Індыі.

У Лёндане атрыманы трывожныя весткі аб выбухшым быццам у паўночнай частцы Індыі паўстаньні. На сталіцу гэтай найбольш ваяўнічай часткі Індыі, Пэшавар, ідуць каля паўсотні тысяч азброеных паўстанцаў.

Льлёйд-Джордж паздаравеў.

Льлёйд-Джордж, паздаравеўшы пасьля даўгой хваробы, вяртаецца да актыўнай палітычнай дзеяльнасьці. Ён маніцца грунтоўна рэорганізаваць ліберальную партыю, зблізіўшы яе да Партыі Працы (работніцкай). Такім чынам Англія ізноў вярнулася-б да сваей клясычнай „сыстэмы дзьвюх партыяў": урадавай і апазыцыйнай.

Сэнсацыйнае самагубства швэдзкага „запалкавага караля".

У Парыжу застраліўся з рэвальвэру знамяніты швэдзкі прамысловец Крюгер, уласьнік найвялікшага ў сьвеце запалкавага трэсту. Аб велічыні гэтага прадпрыемства кажуць тыя вялізарныя пазыкі, якія Крюгер даваў розным дзяржавам, атрымліваючы ад іх узамену манаполіі (выключнае права) вырабу і продажы запалак. Пазыкі гэныя даходзілі да 200 мільёнаў даляраў.

Як ведама, Крюгераўскі хаўрус трымае манаполію і ў Польшчы.

ХРОНІКА.

— **„Копныя суды на Беларусі".** Малады беларускі юрыст, грам. М. Шкелёнак, у сваей лекцыі, прачытанай 13 сакавіка, прыадкрыў нам цікаўны абраз нашага старадаўнага грамадзкага жыцьця, адбітага ў асаблівай, чыста і выключна беларускай судовай установе, ведамай пад назовам суда копнага, або грамадзкага. Лектар высьвятліў перадусім гіпотэзу аб походжаньні копных судоў, як перажытку старадаўнага веча, пазбаўленага князямі палітычнае ўлады, але захаваўшага ўладу судовую. Прааналізаваўшы склад, судаводзтва, компэтэнцыю, межы ўплыву, тасаваныя ў копных судох кары і г. д. з юрыдычнага гледзішча, грам. Шкелёнак закончыў лекцыю прычынамі заняпаду копных судоў, выкліканымі глыбокімі зьменамі ў структуры грамадзянства Беларусі ў XVI стагодзьдзі.

Лектар адзначыў, што, на вялікі жаль, існуючыя матэрыялы аб копных судох сягаюць толькі другое паловы XVI ст., калі суды дзяржаўныя пачалі пасылаць на пасяджаньні копных судоў сваіх пратакалістаў (возных), значыць — ад 1560 году. Аб ранейшай дзеяльнасьці іх ня маем матэрыялаў, бо ўсё судаводзтва адбывалася вусна.

Характэрны той вялізарны маральны аўтарытэт, які мелі ў народзе копныя суды: толькі на гэтым аўтарытэце і грунтавалася выкананьне іх прыгавораў, бо іншых спосабаў прымусу копныя суды ня мелі.

Лекцыя была выслухана чысьленай публікай з вялікім зацікаўленьнем.

— Чарговая лекцыя з цыклю ладжаных Беларускім Навуковым Таварыствам адбудзецца ў нядзелю, 20 сакавіка. Чытаць будзе грам. М. Чарнецкі на тэму: **„Костусь Каліноўскі".**

— **З жыцьця Віл. Бел. Гімназіі.** У мінулую суботу школьная моладзь (пятая кляса

згаджаюцца (?) ўсе прыклады із старых памяткаў дый у вялізарнай большасьці з цяперашняе мовы народнае (прыр. Я. Карскі — II-2, бал. 56-60..." *)

Ня зусім згаджаецца тутака з праўдай насамперш паказ на акад. Карскага, які прыводзіць з старых памяткаў ня дзьве, але тры формы прыраўн. ст. Якраз гэная трэцяя форма—скарочаная форма на -ей—і бурыць усю, здавалася-б, такую простую і стройную будову „знойдзенага" шчасьлівейшым за ўсіх іншых дасьледчыкам „правіла".

Ці-ж запраўды можа існаваць у якой-небудзь мове такі (фанэтычны) закон, які-б, дазваляючы утвараньне, прыкладам, формы „блізэй", „вышэй" (старыя формы прыр. ст. прыкметаў), забараняў-бы побач з тым катэгорычна формы „бліжэйшы", „вышэйшы"?! Ужо адно гэта адразу робіць падазроным „знойдзены" нашым дасьледчыкам „закон", якога—„ня ведаў Б. Тарашкевіч", ня ведаў і акад. Карскі, ня ведалі й усе іншыя дасьледчыкі...

Нам астаецца таму паглядзець толькі яшчэ, ці ведае гэты „закон" д-ра Я. Станкевіча—сама беларуская мова?—Таму даем слова тутака гэтай апошняй — хай яна сама бароніць самую сябе ад свайго „абаронцы"...

Паводле „дэкрэту" д-ра Станкевіча—прыкмета злы павінна мець форм прыр. ступ. „зол-шы", але ніколі ня „зьлейшы"... Паводле „правіла" д-ра Станкевіча—прыкметы: цяжкі, шпаркі, лёгкі, мяккі, лоўкі, сьціслы, жоўты і т.д. павінны мець у прыр. ступ. формы: цяж(к)-шы, шпар(к)-шы, лёг(к)-шы, мяк(к)-шы. лоў(к)-шы, сьціся-шы, жоўт-шы і т. д. Усе гэтыя новыя, „дэкрэтныя" „хвормы", відаць, больш мілагучны для „собскага" вуха нашага „дыктатара-законадаўцы", чым формы на -ейшы, якія якраз шырака ведае беларуская мова. Але-ж „нелёяльных" да яго граматычнага „дэкрэту" прыкметаў — залішне ўжо многа ў беларускай мове! Возьмем іншы рад. — Прыкметы: чырвоны, зялёны, галубы, харошы, гарачы, сьвяты, скупы, глупы, добры, скоры і д. т. п. ізноў-жа павінны былі-б, спаўняючы „дэкрэт" нашага „рэформатара", тварыць формы: чырвоншы, зялёншы, галуб-шы, харош-шы, гарач-шы, сьвят-шы, скуп-шы, глуп-шы, добр-шы, скор-шы і т. д., як выключна магчымыя. Але-ж на дзеле такіх форм жывая беларуская мова тварыць ня хоча...

Можна было „эўфэмістычна" назваць гэты „знойдзены" нашым „дасьледчыкам" „закон" якраз тым самым „прокруставым ложкам" для беларускае мовы, проці якога ён так слушна абураецца сам у сваім адказе гр-ну А. Н. Але, думаем, усе чытачы згодзяцца, што прасьцей і бліжэй да праўды назваць гэтае „правіла" „новай і адзінай граматыкі" д-ра Станкевіча — хіба-ж толькі дурным жартам, які балюча і стыдна спаткаць у пісаніне, прэтандуючай на мінімальную хаця-б паважнасьць.

Ня менш характэрны для „навуковага" філёлёгічнага мышленьня нашага доктара філёлёгіі і той яго фонэтычны „дэкрэт", які, слушна забараняючы — пры тварэньні прыр. ст. — скапленьне чатырох сугукаў, дазваляе скапленьне трох, хаця-б яны пры гэтым — чаргаваньнем самых трудных і „супярэчных" артыкуляцыяў—стваралі ня меншы фонэтычны „тампон" ды „затор" у нашым органе мовы, ухіляць каторы, як ведама, якраз маюць першай мэтай законы фонэтыкі... Так, забараняючы форму „быстр-шы", д-р Станкевіч „дэкрэтуе" формы „добр-шы", „сьпісл-шы", і інш., якія хіба ж ня менш „ламаюць косьці" у нашым органе мовы, чым першая. У сваім „дэкрэце" ён не ўспамінае й таго, што формы на -шы і на -ейшы могуць чаргавацца ў тэй-жа прыкмеце. Форма „мільшы"—ня менш беларуская, як і форма „мілейшы". Пры гэтым часта мова выкарыстывае мэтна гэтыя розныя формы, даючы ім і розныя значэньні. Гэтак, форма „старшы" мае выразны гіерархічны сэнс; форма „старэйшы" паказывае толькі на век. Таксама прыкм. добры і злы.

—·—

Як бачым, запраўдны вынаход граматычнага правіла—зусім не такая лёгкая і простая рэч, як уяўляе сабе наш прымітыўна мысьлячы „дасьледчык". У жывой мове, як і наагул у жывой прыродзе, няма ніякіх застыглых, крышталовых граняў: усё жыве, усё цячэ, усе формы дзеюць і ўплываюць узаемна адна на адну. Граматыка толькі шукае ў гэтым жывым патоку ведамых законамернасьцяў, стараючыся пасьля ўлажыць іх у прыблізныя практычныя правілы. Але-ж знайсьці гэтыя законамернасьці і правілы ніколі ня ўдасцца таму, хто падыходзіць да гэтай зложанай і далікатнай задачы з такім тапорным „струмэнтам" дый з такой безпадстаўнай пэўнасьцяй сябе, як гэта мы бачым на прыкладзе нашага „наўчонага" доктара. Яго філёлёгічныя „апэрацы" над „роднай мовай" напамінаюць хутчэй слаўную „хірургію" фэльчара-касталома ў ведамым расказе Чэхава...

Філёлёг.

(Далей будзе).

---

*) Яўная няпраўда!

Гаспадарчы аддзел.

Сейма конскі зуб на харч.

У цяперашніх умовах, пры нясталасьці рынычных цэнаў, вельмі цяжка з'арыентавацца, якую гаспадарку лепей вясьці. Пачаўся крызіс, цэны на расьлінныя прадукты пачалі падаць; адначасна, праўда, падалі і на прадукты жывёлагадоўлі, але ўсё-ж такі не ў такой меры, як на збожжа. Вось-жа, селянін запраўды пачаў задумвацца, ці ня лепей перайсьці з збажовае гаспадаркі на гадаўляную, як прапагавалася агрономамі і с.-гаспадарчымі часопісамі. Тым часам, апошні год даў новую неспадзяванку. Прадукты жывёлагадоўлі ідуць за безцэн, а на збожжа цана падскочыла. Вось, ты тут і думай, як хочаш?!

Бязумоўна, у такім палажэньні цэны доўга аставацца не будуць. Цэны на жывёлу мусяць падняцца. Абнізілі так цэны безумоўна спэкулянты, карыстаючы з таго, што ў многіх акругах у мін. годзе ў сялян прапалі сенакосы, і цяпер яны мусяць з біды вясьці жывёлу на рынак.

Так ці іначэй, у цяперашні час селянін мала гарантаваны ад ладобных зьявішчаў. Вось-жа цяпер трэба падумаць аб тым, як вясьці гаспадарку, *каб, не зьмяншаючы абтару зямлі пад зернавымі хлябамі, напрадукаваць як найболей корму для жывёлы.* Вырашэньне гэтага пытаньня важна дзеля тых дробных гаспадарак, якія ня могуць зьменшыць плошчы пад зернавымі пасевамі з тае прычыны, што ім магло-б нехапіць хлеба для пракармленьня ўласнае сям'і.

Вырашыць гэтае пытаньне можна толькі тагды, калі селяне пачнуць *як найболей ужываць падсеўныя расьліны і сеяць расьліны высокасьціблавыя,* як конскі зуб ці сонешнік.

Конскі зуб, кукуруза, сонешнік на тэй самай плошчы даюць у колькі разоў болей зялёнае масы, чым іншыя кармавыя расьліны, якія сеюцца ў нас. Але гэтыя расьліны павінны асобным спосабам перахоўвацца. Сяляне ў тых краінах, дзе вышэй памянёныя расьліны сеюцца, кансэрвуюць іх заквашаньнем, якое завецца сіласаваньнем. Сіласаваньне палягае ў тым, што парэзаныя зялёныя расьліны туга натоптываюцца ў ямы ці спэцыяльныя дзеля гэтага будовы з тым разрахункам, каб да іх ня мела доступу паветра. Такім спосабам зложаныя расьліны закісаюць і застаюцца непапсаванымі для ўжытку ў зімовы час.

Дзеля таго, што сіласаваньне корму нашаму сялянству яшчэ нявядома, то мы тут пакажам на шмат прасьцейшы спосаб кансэрваваньня аднае з вышэй памянёных расьлінаў, а паймення — конскага зуба. Спосаб гэты палягае ў тым, што зялёныя сьціблы гэтае расьліны пакідаюцца зьмерзнуць і ў такім стане ня псуюцца. Важна, што гэты спосаб у некаторых мейсцох быў у нас выпрабаваны і даў добрыя вынікі. Так, у гаспадарчай школе ў Грыбаве, каля Слоніма, закансэрваваны такім спосабам конскі зуб перахоўваўся вельмі добра, і можна было ім карыстацца аж у сакавіку.

Кансэрвацыя гэтым спосабам вельмі простая і палягае ў наступным:

Прыблізна ў палове верасьня, калі пачнуць зьяўляцца жаночыя кветкі (ніколі ня можна дапусьціць, каб высыпаліся на вяршках мяцёлкі мужчынскага цьвету, бо тагды расьліна страціць шмат на смаку!), расьліны не пакідаюць далей расьці, а адрэзваюць пры зямлі. Пасьля ўкопваюцца там жа на полі слупкі, таўшчынёй 7-8 цэнтымэтраў, а вышыні такое, як высокі конскі зуб. Да гэтых слупкоў шчыльна прыкладаюць сьціблы расьлінаў і ў такой колькасьці, каб паўстаўшая копка была ўшыркі не болей $1^1/_2$ мэтраў. На версе гэтыя копы моцна перавязваюцца шнурамі ці перавясламі. Вяжуцца яны ў мейсцы, якое знаходзіцца трохі болей за $^1/_2$ мэтра ад вяршка. Так састаўлены конскі зуб далейшых захадаў ужо не патрабуе. Дажджы яму шмат не пашкодзяць, бо мае сільную скурку, і выпласківаньня пажыўных складнікоў амаль што зусім няма.

Зімою зьмерзлыя ў копках расьліны бяруцца і рэжуцца на сечку, а потым гэта сечка складаецца на кароткі час у кучу, каб сагрэлася, і зараз-жа скормліваецца. Браць расьлінаў болей, як на суткі, ніколі ня варта, бо могуць сапсавацца.

Конскі зуб у нас не дасьпявае, і насеньне яго трэба купляць. Расьце ён на кожнай зямлі, апрача бедных пяскоў, толькі зямля мусіць быць чыстая і выгноеная. Конскі зуб патрабуе шмат хлеўнага гною, які найлепей вывязьці яшчэ з восені. Сеецца гэтая расьліна ў радкі 50 цэнт. ад сябе аддаленыя. Калі сеецца з дапамогаю значніка рукамі, тагды одступы ў радку 8-10 цэнтым. Глыбіня засеву на лёгкіх глебах—да 7 цэнт., а на цяжэйшых—меней. Сеяць яго трэба пазьней, чым іншую ярыну, бо ён баіцца прымаразкаў. На засеяны конскі зуб вельмі нападаюць вароны, а дзеля таго радзіцца ставіць пужалы (страшакі), або панабіваць на полі калкоў і пазлучаць іх тонкімі шнуркамі ці ніткамі, тагды вароны на поле не садзяцца. Яшчэ з гэтаю мэтаю фарбуецца насеньне асобным парашком, званым „мінія“.

Каб прарастаючы конскі зуб ня глушыла пустазельле, поле барануецца, як конскі зуб дарасьце вышынёю 10 цэнтымэтраў. Часамі дзеля зьнішчэньня скарынкі барануецца пасеў яшчэ перад узыходам. Потым поле, засеянае конскім зубам, полецца, а нарэшце расьліны абсыпаюцца матыкаю ці сошкаю, як бульба.

С. А.

наладзіла цікаўны „суботнік“. Была пастаўлена эфэктоўная аднаактоўка-казка „Цудоўная ноч“ Салаўёва, у якой ігралі вучні малодшых клясӑў, пачынаючы ад першае. Пастаноўка п'есы была вельмі ўдатная з вонкавага боку, але дэфэктам было тое, што слабенькія галаскі малых артыстаў, рэцытаваўшых свае ролі ў самай глыбіні сцэны, былі мала чутны ў салі. Ажывіў п'еску танец „Сьняжынкі“ вучаніцы Грыгор'явай, якая пасьля заканчэньня п'есы пратанцавала яшчэ двойчы (на просьбу публікі) „індзейскі танец“. — Пасьля спэктаклю адбыліся агульныя танцы.

— **Вечар памяці Шэвчэнкі.** Віленская ўкраінская колёнія ўладзіла 13 сакавіка канцэрт у сувязі з 71-мі ўгодкамі сьмерці вялікага „Бацькі Украіны“ Тараса Шэвчэнкі. На канцэрці выступала беларуская сьпявачка грам. Ганна Душэўская, эдэптка Бэрлінскае Консэрваторыі.

— **Монографія В. Дунін-Марцінкевіча.** Выйшла з друку праца: Józef Gołąbek **„Wincenty Dunin - Marcinkiewicz, poeta polsko-białoruski“.** Выдавецтва Т-ва Навуковае Дапамогі ім. Врублеўскіх. Вільня. 1932 г. Праца мае звыш 140 стр. вялікшага фармату. Разгляд яе дамо ў адным з наступных нумароў, — цяпер-жа адзначаем толькі самы факт выхаду.

— **„Sprawy Narodowościowe“.** Апошні сшытак (№ 6, год 5-ты) гэтае часопісі зьмяшчае між інш. стацьцю д-ра Яна Станкевіча „Czas powstania narodów białoruskiego i ukraińskiego“ ды багатую хроніку беларускага жыцьця. Паміж іншым, ведамы польскі социялістычны дзеяч, пасьля—польскі міністар п. Леон Васілеўскі вядзе ў гэтым сшытку вострую палеміку з выданьнем бюро штогодніх Кангрэсаў Нацыянальных Меншасьцяў у нямецкай мове „Die Nationalitäten in den Staaten Europas“ („Нацыянальнасьці ў дзяржавах Эўропы“) пад рэдакцыяй д-ра Эвальда Аммэндэ; у гэтай кнізе палажэньне беларусаў і ўкраінцаў у Польшчы было намалёвана вельмі панурымі фарбамі, проці чаго і выступае п. Васілеўскі.

— **Ізноў сьмяротныя прысуды.** 15 сакавіка ў Баранавічах засуджаны даразным судом на кару сьмерці праз павешаньне сяляне сіняўскае гм. нясьвіжскага пав. Іван Бобка і Кастусь Бобка. Абодвух абвінавачывалі ў шпіёнскай рабоце на карысьць сумежнага гаспадарства.

— **Характэрная справа.** Гэтымі днямі Віленскі Акружны Суд засудзіў б. паліцэйскага надкамісара Ст. Графа за растрату 6.432 зл. 30 гр. казённых грошы на 3 месяцы вастрогу. Характэрны ня гэтулькі самы факт гэтак-званага „казнакрадзтва“, а тое, што чалавек з гэткай „маральнасьцяй“ мог займаць у працягу некалькіх гадоў нязвычайна адказнае становішча кіраўніка палітычнае паліцыі ў Вільні ў часе Грамады, і гэтак ад яго часта залежаў лёс цэлае масы людзей...

Корэспондэнцыі.

Цяжка працаваць!

(В. Жураво̆ўшчына, Браслаўск. пав.).

Тутака існуе закладзеная Цэнтрасаюзам Бібліатэка-Чытальня, каля якое гуртуюцца людзі добрае волі, ахвочыя да беларускае культурнае працы. Загадчык гэтае ўстановы грам. Міхасёнак у леташнім годзе з'арганізаваў аматарскую драматычную дружыну, якая мелася ладзіць беларускі спэктакль. Моладзь многа папрацавала, і здавалася, што ўсё пойдзе добра. На-жаль, у апошні мамэнт аказалася, што адміністрацыйныя ўлады на спэктакль не далі дазволу, і справа разьбілася. Шмат змарнавалася і працы, і грошы. Але моладзь не зьнеахвоцілася і не пакідае думкі ладзіць тут беларускія спэктаклі.—Шчыра вітаем добры пачын!

Падпішчыкі.

Нягодная прагавітасьць.

(В. Бабаевічы, Клецкае гм. Нясьвіжск. пав.).

Ёсьць у нашай вёсцы адзін багаты гаспадар. Зямлі мае шмат, добры дом і будынкі дый млын. Але яму ўсё мала, і ён, як у нас кажуць, знайшоў спосаб яшчэ пабагацець. Неяк раз, калі ў млыне нікога ня было, бо гаспадар пайшоў да суседзяў на вясельле, гэны млын з няведамае прычыны загарэўся. Праяжджалі непадалёк у той час нашы хлопцы; угледзілі агонь, кінуліся да млына дый затушылі агонь, які не пасьпеў разгарэцца. Калі прыйшлі сказаць аб гэтым гаспадару млына, дык той ня толькі не падзякаваў абаронцам ягонае маемасьці, але абвінаваціў іх у тым, што гэта яны і падпалілі ягоны млын! У нас усе кажуць, што ён мае жаль да хлапцоў за адратаваньне млына, каторы быў добра застрахаваны. Хутка над хлопцамі мае быць суд.

Усе сяляне вельмі абураны з прычыны такога паступку багатыра.

Селянін.

Найгоршая хвароба.

(Юрацішкі, Валожынск. пав.).

Як усюды, гэтак і ў нас ні адно вясельле, ніводная вечарына не абыйдзецца без баталіі. Цяпер — апрача нажоў — пускаюць пры гэтым у ход і пружыны. А ўсё — ад гарэлкі. Грошы цяпер ніхто ня мае, дык гоняць самагонку з гнілое бульбы ды з мукі, а як панапіваюцца, дык і б'юцца, а пасьля, хто мае да другога злосьць, дык бягуць з скаргамі ў паліцыю. І ў выніку ўсяго — адных вязуць у бальніцу, другіх вядуць у вастрог. Годзе было-б ужо гэтага п'янства: хлеба няма, бо не ўрадзіў, падаткі ня плочаны, бо няма з чаго плаціць, а самагонка дарэшты губіць людзей.

Тутэйшы.

Рэдактар-выдавец: М. СІНЯУСКІ. Друкарня Я. Левіна, Вільня, Нямецкая вул. 22